

nevű csoportról, melyben Wiener, Sheryl Sutton és későbbi férje, Gát János is játszottak.. Vö.: *Art et Théâtre*, 34-35. 1990. jún.

⁴A *Lettres Françaises*-nek ugyanebben a számában három másik kritika jelent meg, a *Le Monde*, az *Esp-rít*, stb. is közöltek róla írást.

⁵*Beszélgetések*, 100.

⁶Christian Bourgois, *le théâtre* 1972.

⁷Robert Wilson: *The Theater of Images*, Craig Nelson, Harper & Row, 1984 (1980).

sem a *Beszélgetések Sheryl Suttonnal* című képzel dialógusban, sem az esszékben, sem a naplójegyzetekben nem említi.

Valamivel több írásos nyoma maradt az előadásnak. Ismertetések, kritikák jelentek meg a nancy és a párizsi előadásról a francia lapokban⁴, de ahogy Pilinszky is megjegyzi egy beszélgetés alkalmával⁵ — alig találkozunk elemző írással, a lelkesedés hangja uralja a cikkeket. Legteljesebb leírását és értelmezését Stefan Brecht, Bertold Brecht fia, Wilson-színész adta *L'Art de Robert Wilson (Le Regard du sourd)*⁶ és a fent említett *The Theatre of Visions: Robert Wilson* című könyveiben. Képanyagban gazdag a Wilson egyik New York-i kiállítása alkalmával készült katalógus.⁷ Ismeretes ezenkívül Wilson beszámolója Raymond Andrews-zal, a darabban szereplő süketnéma kisfiúval folytatott munkájáról, Wilson programjegyzete *A süket pillantásához*, valamint egy Ionesco—Wilson beszélgetés, melyeknek fordítását a későbbiekben szeretnénk közölni.

Nyílt levél André Bretonhoz

LOUIS ARAGON

A süket pillantásáról, a művészetről, a tudományról és a szabadságról

A süket pillantásának párizsi bemutatójáról,
Les Lettres Françaises,
1971. június 2-8.

Kedves Andrém!

Nagyon kevés esély volt arra, hogy valaha is levelet írok még neked. Majd negyven éve nem történt ez meg velem. Életedben nem tettem meg, azután pedig... Emlékszem, mennyire dühbe gurultam, amikor egy távoli és ráadásul szocialista országban egy idegen levelet hozott a halott Éluard számára, és arra kért, hogy tegyem a sírjára. Én nem így bánok most veled. Azért írok neked, mert előtte nem írtam, jóllehet minden jel arra mutatott, hogy 1965 tavaszán újra egymásra találunk, legalábbis egyszer valahol, a hajdani, csodával jelzett helyek egyikében, egy kávéházban, mely valami szerencse folytán önmaga maradt (a *Tout van bien* már nem létezett, s a *La Régence*, ahol Nadja hiába várt téged, annyira megváltozott, hogy Diderot árnyéka elmenekült), vagy a *Palais des Miracles*-ban, mely ma is áll még a Grevin múzeumban, vagy a Maubert téren, ahonnan Étienne Dolet elrepült, vagy az Öngyilkosok hídján a Buttes-Chaumont-nál... Ez nem így alakult, de a csoda megtörtént, a csoda, amit vártunk, amiről beszélünk (emlékszel arra a sétára végig a Tuileriák kertjén, ahol azt mondtad: *ha egyszer nem hinnénk többé a csodákban...*), a csoda megtörtént akkor, amikor már régóta nem hittem benne. Ezekben a napokban. Egy színházban, a hajdani

Gaïte-Lyrique-ben. Emlékszel arra a hosszú napra a téren, a Gaïte előtt, egy májusi napon, 1918-ban, mielőtt elszakítottak egymástól?

Vasárnap lehetett, teljes volt a csend. Se ló vontatta kocsi, se köhögő taxi. Azt mondod: „Hallgasd a csendet!”, és mi neveltünk az összes nem-nyerítő ló helyett erre a gondolatra: hallgatni a csendet... hirtelen, a legnagyobb komolysággal még hozzáfűzted: „Süketek lettünk, hogy ennyire némának hisszük Párizst...”. Hát éppen itt történt a csoda. A csend. A darab, amit előadtak. De darab volt-e ez, és előadták-e? A *süket pillantásának* nevezték, barátom. Párizs poklából érkeztünk oda, a boulevard Sébastopol lár-májából, és hirtelen már nem volt szükségünk, vagy csak egy kicsit a fülünkre. Egy süket gyermek világa nyílt meg számunkra, mint egy néma száj. Több mint négy órát lakunk majd ebben az univerzumban, ahol szavak és hangok híján csak a mozgás lesz a szereplők beszéde. El akarom mondani neked most rögtön, André, mert még ha azok, akik az előadást kitalálták nem sejtik is, neked játsszák, neked, aki ugyanúgy szeretted volna, mint én, a bolondulásig. Mert én belébolondultam. Hallgasd, mit mondok én azoknak, akiknek, úgy tűnik, azért van fülük, hogy ne halljanak: *Soha ilyen szépet nem láttam még ezen a világon, mióta megszülettem. Soha, soha egyetlen előadás sem ért ennek a nyomába, mert ez egyszerre az eleven s a csukott szemmel látott élet, a zavar, mely a mindennapok világa és minden egyes éjszaka világa között keletkezik, az álommal kevert valóság, mindennek megmagyarázhatatlansága a süket pillantásában.*

Vannak, akik azt mondják erről a hatalmas Csend-játékról, erről az emberi s nem isteni csodáról, hogy ez itt, ez a piaci szürrealizmus, a kirakat-szürrealizmus, s tudom is én még, mi! Mert most minden nyelv a szürrealizmust emlegeti, egy kicsit szabálytalan viskóra azt mondjuk, hogy szürrealista ház, mindenki, a mi időnk öregjei és mások, akik az általunk hagyott táptalajból nőttek ki, mindenki szürrealista akar lenni, mindenki szürrealistának mondja magát, de Istennek hála, a süketek nem hallják őket. Bob Wilson előadása (aki megbocsát, hogy keresztnevénél jobban kedvelem a becenevét), amely Iowa államból érkezett hozzánk, egyáltalán nem szürrealista, ahogy azt egyes kényelmes emberek mondják, hanem az, amiről mi, a többiek, akik által a szürrealizmus született, megálmodtuk, hogy majd utánunk jön, rajtunk túl, s elképzelem a rajongást, melyet a meglepetés e remekművének szinte minden perce iránt mutattál volna, ahol az ember művésze a csönd minden egyes lélegzetvételénél meghaladja a Teremtő feltételezett művészetét. Talán azt mondtad volna a jövő e termékéről, ahogy a múlt varázslóiról mondtad, Young *Éjszakáiról*, Swiftről, Sade-ról, Chateaubriand-ról, Constant-ról. Hugóról, Desbordes-Valmore-ról, Aloysius Bertrand-ról, Alphonse Rabberől, stb., hogy ők nem szürrealisták voltak, hanem szürrealisták valamiben, Edgar Allan Poe ugyanúgy, mint Baudelaire,

Rimbaud, Mallarmé vagy Jarry... és várj, a legszebb, és mindezek után ehhez az előadáshoz legközelebb az áll, amit Germain Nouveau-ra találtál ki, amikor azt mondtad, hogy ő a csókban szürrealista, és minden jegyzett festő Seurat-tól André Massonig..., szóval csak arra akarok kilyukadni, hogy bizony Isten azt írtad volna, hogy Bob Wilson a csendben szürrealista, lenne vagy lesz szürrealista (jövő idő kellett volna), jóllehet ugyanezt állíthatnánk minden festőről, Wilson azonban a csend és a mozdulat, a mozgás és a soha nem hallott egysége.

Lehetetlen, hogy te ne lásd ezt, André, nem lehet, hogy ne halld a zajnak e csodás hiányát, amit nagy sokára az előadásban méginkább hangsúlyoz egy gyakran távoli, halk zene, aminek semmi kapcsolata nincs ezzel a testbeszéddel, melynek semmi szüksége fülekre. Ó, most egy bányavidékre gondolok, a horizonton egy meddőhányóval, ezer dolog történik, idáig elér — mintha William Blake-nél járnánk — valamiféle pokol tornáca, de egy sarokban, a körülötte, csak érte lelkesedő tömegre ügyet sem vetve félmeztelen fiú táncol a többiekhez képest elvéve az ütemet, nem is elvéve, hiszen ő egyszerűen nem vesz erről tudomást, és nem törődik sem a hellyel, ahol szerepel, sem az arra haladókkal, a saját örömére táncol, amott jobbra folyamatos improvizáció, egyfajta önmagából merített megalégedés, mint nevetés, melyet nem hallunk.

Képzeld, felmerül az idő problémája is, óráként használt emberi lényekkel: ezek a fiúk és lányok, akik elérnek a színpad és az ismeretlen mélységes határáig, tengerpart-e ez, vagy futópálya... mint egyszerű futók, balról jobbra, jobbról balra, szakadatlan ismétlésben; ők az emberi idő órája; vagy ezek a rivaldán hason csúszó halemberek, uszonynak használt könyökkel, a színpad egyik oldalától a másikig és vissza; aztán a tárgyként kezelt időt egy szék jelzi, amely több mint négy óra alatt ereszkedik le egy kötélén a zsinórpaddlásról. Hát nem, Uram, ez nem szürrealizmus, vagyis — az Önök számára — beskatulyázott dolog, diszszertációs téma, oktatott tárgy, Sorbonne-anyag; nem, nem és nem! Hanem azoknak az álma, akik mi voltunk, a *jövő*, amit megjövendöltünk.

¹Abban az 1938-as, az álomról szóló *Füzetben* (Cahiers G.L.M.), amelynek az anyagát állítólag André Breton gyűjtötte össze.

Ha előzményt keresnek, de hogyan, hisz lehetetlen, még akkor is, ha Raymond Rousselt vagy Lewis Carrollt hívom is segítségül az ötletadáshoz, szóval, ha feltétlenül előzményt szeretnék találni ehhez az előadáshoz, akkor le kellene másolnom, André, egy szöveget, amit egyszer felhasználtál.¹ Jérôme Cardan *Életemjének* egy részletéről van szó, ahol ez a nagy matematikus elmeséli gyerekkori álmait, amikor az apja arra kényszerítette, hogy a nap harmadik órájáig maradjon ágyban, és megmozdulva egészen kicsi rézkarikákat vett észre, amint félkörívben emelkedtek az ágy jobb szögletéből és eltűntek a bal sarka irányába. De, mondja Cardan, *volt időm megfigyelni fellegrákokat, házakat, állatokat, lovakat lovasuk-*

kal, füveket, fákat, hangszereket, színházakat, különböző megjelenésű, különös ruhába öltözött embereket, de legfőképpen trombitálókat láttam; a trombiták szólni látszottak, én mégsem hallottam semmit. Láttam katonákat is, tömegeket, formákat, amiket azelőtt soha, réteket, hegyeket, erdőket és sok más dolgot, amikre most már nem emlékszem.

Még ha egészen más dolgokon nyugszik is *A süket pillantása*, semmi sem hasonlít hozzá jobban, mint ez az álom-katalógus, az álmoké, amik a valóság negatív négyzetei. Megbocsátasz, hogy újból Cardannál keresek utalást, rólad beszélve, és a ... de ostoba vagyok: akkor már nem voltál köztünk, nem ismerted ezt az 1966-ban írt szöveget. Ott a költészetbeli negatív négyzet példaként az *Oldható hal* képét vettem, ami a tied. Nos a Zene Színházának előadásában minden „oldható hal” egészen ezekig az időmérőig, akiknek egy horgász szereplő kiveti a horgot, anélkül, hogy valaha is megfogná őket. Azzal a kivétellel, hogy ezek hús-vér emberek, és a különbség ebben van, hogy a metafora alapja több, mint díszletek és élő szereplők kosztümjei.

Egyébként nagyon is más okból hivatkozom újból Jérôme Cardan tekintélyére, mint öt évvel ezelőtt, mivel mások a körülmények. Akkor azt mondtam, magam a regényről beszélve, egyszerre védve a realizmust és a szürrealizmust, jövőjükként az *elképzelhetlent* jelezve, de éppen idézhetem is neked, amit szemeid már nem olvastak:

Talán, mondtam, elérkeztünk ahhoz a perchez, amikor a regénynek át kell ugrania az alvilági folyót és be kell hatolnia az elképzelhetetlen birodalmába, feltételezésekbe bocsátkoznia, hogy hozzájáruljon az emberi szellem kibontakozásához, hogy siettesse az ember és a természet átalakulását. Talán elérkezett egy nagy kihívás órája, amikor a regény merni fogja azt, amit a legfejlettebb, a legelőrehaladottabb tudomány még csak észlelhet. Lehet, hogy ő fogja megfűjni a harsonákat, amelyek ledöntik a falakat, a határokat, és általa majd behatolunk az emberbe, e bevehetetlen Jerikóba, messzebb, mint ameddig az ember valaha is eljut majd a csillagvilágban...

Magam felé hajlott a kezem, hazabeszélve a szentély még álló falai között. De a bejárat máshol adatott a fellegvárba, egy szó nélkül, Bob Wilson és egy gyermek süket világában. Az előadás, mert hát hogyan nevezzük? se nem balett, se nem pantomin, se nem opera (noha még lehetne ez a különös dolog, néma opera, mintha a világnak egy hasonló pillanatában lennénk, mint a tizenhatodik századi Olaszország volt, amely látta Cardant, és látta megszületni Caccinitól Monteverdiig az *opera serió*-t a hangzás barokkját, az egyházi énekek vokális ellenpontjából átlépve ebbe az új, lényege szerint profán művészetbe)... az előadás a fény-árnyék új eszközeit idézi fel, a látás janzenizmusa előtti újrafeltalált gépeket, olyanannyira, hogy a szék-óra, mely vertikálisan méri az előadás idejét, olyan szerkezet, amely az ingát helyettesíti, az emberi cselekedetet, a színpad mélyén futókét. Minden a megszokott dol-

gok kritikájának tűnik. Minden kísérlet. Még az azokra szabadon rábízott játék is, akiket se táncosoknak, se színészeknek nem neveznék, mert ők ezek is, meg mások is: egy még név nélküli tudománynak a kísérletezői. A test és a test szabadságának tudományáé: Az *előadás* egy fogyatékos gyermek történetét meséli el, és ezáltal előljár ezen a területen, ahol megszégyeníti az orvostudományt, a térre ír ezekkel a mozgó női és férfi karakterekkel; a színnek — feketék a fehérek között — és a szörnyeknek döntő szerepük van. Az *előadás* egy gyógyulás látványa, a miénk, a „kötött művészet”-é, a „tanult művészet”-é, a „diktált művészet”-é. Egy sajátos tudományhoz, a valószínűségek (kedvem lenne hozzátenni: és a *valószínűtlenségek*) tudományához tartozik. Kigyógyít minket — minket a páholyokban vagy a földszinti zsöllyében — abból, hogy olyanok vagyunk, mint mindenki, abból, hogy nem birtokoljuk a süket ember isteni adottságait, a csend által tesz süketekké bennünket, és nagylelkűen néha-néha visszaadja hallásunkat a zenéhez, vagy a színpalak mögötti fújtató hanghoz, amely egy különös és csodálatos Strauss-keringőt ritmizál, számolva a taktust: one - two - three - one - two - three - one - two - three - one - two - three... talán negyed órán át az első felvonás végén.

Hajlok arra, hogy azt írjam, ó, fehér papír kék kísértése!, hogy a tudomány és a művészet különös közelsége (a jövő egy barokkjaja) a kulcsa ennek a szabadságnak, melyet Robert Wilson követel művészetének. Bizony vannak emberek (ezt az elmúlt napokban hallottam Nicolas Schöffer televíziós adása kapcsán, Nicolas Schöffer bizonyos értelemben Bob Wilson-féle a jövendő csodának terén), és nem feltétlenül ostobák és szörnyetegek, akik tartanak attól, hogy a művészet helyettesíti a tudományt, hogy az emberiség „elgépiesedik” abban, ami fenséges sajátja, és bizonyos módon értem, hogy tartanak attól, hogy változni látják azt, amit szeretnek. Mint mindazok, akik azért sírnak, mert a hold az utóbbi időben elvesztette misztériumát. Értem, de nem fogadom el. A tudomány minden hódítása az emberi, az ember győzelme. Szabadságát azon a térségen túl is gyakorolja, amely addig az övé volt: mint ahogy azt a csatornázások is mutatják azáltal, hogy el kell jutni a kútig, és nem bánkódunk a női mozdulat szépségének elvesztésén, mely a vödröt húzta fel a föld mélyéből. Az ember minden nap önmagán túl kezd, múltján, hibáin és felfedezésein túl. Ezt éppúgy értem a kibernetikára, mint a számítógépekre vagy az atom megfékezésére, és erre a még név nélküli dologra, az új szépségre, amelynek számomra ez az említett előadás a felvirradtat jelenti. Az ember abból indul ki, amit feltalál. És ez nem eltévelyedés, amit a gépek *használata* okozhat, ami szükségképpen eltérít bennünket a gépektől, vagy mint az első tudományos forradalom idején, arra ragadja az emberek legnagyobbjait, hogy összetörjék azokat a gépeket, amelyek nem az ellenségeik, hanem szabadságuk kiindulópontjai. Egy olyan előadás, mint A

süket pillantása, a szabadságnak rendkívüli eszköze. Olyanannyira, hogy könyörgök mindenkinek, aki lát és hall, és akinek szíve csak a szabadság nevére lüktet, menjen el az előadásra.

Soha annyira nem éreztem, mint itt, a terem sötét zugában, Robert Wilson előadását nézve, hogy ha végül a világ egyszer megváltozik, és nem az a pokol lesz többé, amit mintegy a negyedik óra végén látunk a színpadon: pokol, vagy a Kőjátékok salakbányája, ha a világ valaha is megváltozik, és az emberek olyanok lesznek, mint azok a táncosok, akikről beszéltem, szabadok, szabadok, szabadok..., hát akkor a szabadság által fog megváltozni. A szabadság, a lélek és a test káprázatos szabadsága által.

Utóirat: — Mindez, André, hozzád szól, lehet, hogy hozzád egyedül, és talán utópia a részemről, hogy *nyílt* levelet írok belőle, és íme, mégis kinyitom.

Sepsi Enikő fordítása

***A Vigilia pályázatot ír ki
egyetemisták és főiskolások részére
Az értelmiség szerepvállalása és feladatai korunkban
címmel.***

A pályázók olyan kérdésekre keressenek választ, amelyek az értelmiségi — tehát saját jövőbeli — szerepükkel kapcsolatban vetődnek fel. Egyebek között:

Melyek az értelmiségi lét legjellemzőbb sajátosságai?

Milyen legyen a kapcsolata az értelmiségnek a közéletiséggel, a politikával?

Miért kell az értelmiségnek felelősséget vállalnia?

Az értelmiségi létben mekkora a szerepe a műveltségnek, a tájékozottságnak, a kultúrának, az erkölcsnek?

Milyen többletet adhat a keresztény hit az értelmiségi léthez?

Milyen problémákkal és feladatokkal kell szembenéznie a keresztény értelmiséginek?

Szívesen látunk olyan pályaműveket, amelyek a Vigiliában megjelent cikkekhez kapcsolódnak továbbgondolva a fölvetett témákat.

A dolgozatok terjedelme 10-12 ezer leütés (1,5-es sorközzel 5-7 oldal) legyen. Pályázatot nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások nyújthatnak be. A pályaműveket legkésőbb 1996. november 30-ig kell eljuttatni a Vigilia szerkesztőségéhez (1364 Budapest, Pf. 111.).

A pályaműveket a folyóirat szerkesztőbizottságából alakult zsűri értékeli, és eredményét várhatóan 1997. februári számunkban tesszük közzé.

I. díj: 20 000 Ft, II. díj: 10 000 Ft, III. díj: 5 000 Ft. Az arra érdemes dolgozatokat a folyóirat folyamatosan közli. A megjelent írások szerzői honoráriumban és a lap egyéves előfizetésében részesülnek.